

УДК 351.741:343.974(09)(477)

Бусол Олена Юріївна –
заступник начальника відділу Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Роль органів внутрішніх справ та інших державних інституцій України в боротьбі з організованою злочинністю: історичний аспект

У статті на основі вивчення історичного досвіду створення і діяльності органів внутрішніх справ та інших державних інституцій України розглянуто їхню роль у боротьбі з організованою злочинністю.

Ключові слова: організована злочинність, спеціальний підрозділ, органи внутрішніх справ, Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю.

Питання впливу організованої злочинності та корупції на політичні й соціально-економічні сфери життєдіяльності суспільства та застосування заходів для підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у боротьбі з цими небезпечними явищами розглядалися у працях І. Г. Андрущенко, В. О. Белецького, В. Д. Гавловського, П. Т. Геги, О. М. Джужі, О. О. Дульського, В. В. Дурдинця, В. С. Зеленецького, О. Г. Кальмана, М. І. Камлика, Н. С. Карпова, В. В. Коваленка, Я. Ю. Кондратьєва, О. В. Копана, О. Є. Користіна, М. І. Мельника, Є. В. Невмержицького, Д. Й. Никифорчука, Ю. Ю. Орлова, М. А. Погорецького, В. А. Предборського, Б. В. Романюка, В. Д. Суценка, В. Г. Хахановського, С. С. Чернявського. Науковій проблематиці вироблення державної політики протидії злочинності присвятили свої роботи В. І. Борисов, В. В. Голіна, А. П. Закалюк, В. М. Селиванов, В. Я. Тацій, П. Л. Фріс та інші науковці. Деякі вчені, зокрема І. І. Басецький, Я. А. Костюковський, Н. А. Легенченко, Є. О. Мохов, А. Д. Семикопний та інші, у своїх дослідженнях застосовують історичний метод при розгляді проблем боротьби зі злочинністю,

але, на нашу думку, ще недостатньо розглядалася роль спеціальних державних органів, головними функціями яких є така боротьба, а саме, – Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, Координаційного комітету по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю (діяв до 2005 р.), Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при Раді національної безпеки і оборони України. Тому **метою** нашої статті є визначення ролі органів внутрішніх справ та інших державних інституцій України в боротьбі з організованою злочинністю, на основі вивчення історичного досвіду їх створення і діяльності. Для аналізу такої діяльності ми взяли тривалий період – 1990–2012 рр. – період розбудови незалежної України, що дозволяє виявити основні тенденції, визначити ефективність державної політики у цій сфері та дати оцінку роботі правоохоронних органів у подоланні організованої злочинності.

У 90-ті роки минулого століття, з поширенням процесу перебування політичної системи та економіки незалежної України, виникненням ринкових відносин, активізацією злочинних угруповань, організація і методи боротьби з організованою злочинністю вимагали кардинальних змін. Держава не завжди встигала своєчасно реагувати на нові реалії, особливо ті, що стосувалися питань податкового, бюджетного і митного законодавства, на злочинність у сфері економіки тощо. Скориставшись прогалинами у законодавстві, нечисті на руку підприємці стали швидко накопичувати тіньові капітали. Це, в свою чергу, сприяло розвитку нових форм злочинності, зокрема – рекету. Рекетирські групи, що складались переважно з колишніх спортсменів, згодом трансформувались у стійкі злочинні угруповання зі своєю структурою та ієрархією. Вони, як правило, були мобільними, мали свій автотранспорт, вогнепальну зброю, вибухівку, засоби зв'язку, які активно застосовувались при розподілі сфер впливу криміналітету.

З розвитком економічних процесів в Україні з'являються нові злочини, пов'язані з діяльністю комерційних структур, банківських і кредитно-фінансових органів. Загальнокримінальними проявами діяльності організованих злочинних угруповань на той час були бандитизм, незаконний обіг зброї, наркобізнес, вимагання та вбивства на замовлення [1].

Протягом 1991–1994 рр. органи внутрішніх справ України повною мірою відчули весь розмах дестабілізаційних процесів, викликаних розпадом СРСР. Процес розподілу власності супроводжувався численними дисфункціями в сфері соціально-правового контролю. Чимало законів колишнього СРСР, формально зберігаючи свою дію, втратили адекватність зміненої соціально-політичної обстановки й перестали виконувати свою контрольно-регуляторну функцію. Стратегічним завданням органів внутрішніх

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

справ була протидія зростанню кількості злочинів у кредитно-фінансовій і банківській системах, сфері зовнішньоекономічної діяльності, приватизації та енергозабезпечення [2, с. 119].

З набуттям Україною незалежності у 1991 році в системі МВС було створено Головне міжрегіональне управління по боротьбі з організованою злочинністю, тоді ж започатковано статистичну звітність про результати боротьби з організованим криміналітетом. За даними статистики, того ж року в Україні було викрито 275 організованих злочинних груп (ОЗГ), члени яких скоїли 2 732 злочини [3, с. 40].

Створення спецслужби по боротьбі з організованою злочинністю, яка використовувала в основному професійні надбання служб карного розшуку, стало відповіддю на виклик криміналітету. Не маючи ні досвіду, ні свого специфічного оперативного інструментарію, служба спочатку займалася головним чином супроводженням порушених кримінальних справ. Переважали крадіжки, грабежі, вимагання, хабарництво та деякі інші види загально кримінальних злочинів, які становили понад 60 % серед усіх скоєних організованими групами. Практично це було дублювання функцій, що зовсім не відповідало призначенню спецслужби і реаліям оперативної обстановки. Цей етап становлення тривав приблизно 2–3 роки [2, с. 121].

У 1993 році з прийняттям Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” сформувалося правове поле для діяльності спецпідрозділів. Служба стала цілісним структурним підрозділом у системі органів внутрішніх справ. У першій редакції цього Закону України було закладено федеральний принцип побудови спецпідрозділів, їх суто вертикальну структуру, що дублювало аналогічні структури спецслужб цивілізованих країн світу. Однак у наступному році Верховна Рада України ухвалила деякі зміни до зазначеного Закону. Зокрема, було скасовано вертикальне підпорядкування спецпідрозділів, з їх складу виводились слідчі відділи. Було переглянуто пріоритети службової діяльності [3, с. 40]. Служба була орієнтована на захист особи від насильницьких посягань, ліквідацію бандитизму, знешкодження рекетирських угруповань, боротьбу з корупцією, зловживаннями у кредитно-банківській системі, сфері зовнішньоекономічної діяльності.

Відповідно до цих завдань було реформовано структуру Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю та його підрозділів на місцях. Зокрема, створено підрозділи швидкого реагування “Сокіл” [2, с. 122].

Під керівництвом Міністра внутрішніх справ України (1990–1994 рр.) А. В. Васишина створювалися і діяли також нові служби та підрозділи, які мали сприяти боротьбі з організованими угрупованнями: Національне бюро Інтерполу України, Служба міжнародних зв’язків, підрозділ “Беркут” тощо.

Документування та розслідування злочинної діяльності, а особливо групової, організованої, вимагало від оперативних працівників постійного звертання до значної кількості інформації. У 1994 році одним із заходів по виконанню Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” було створення на базі автоматизованої інформаційно-пошукової системи (АПС) “Скорпіон” єдиного банку даних щодо обліку діяльності організованих злочинних груп.

У 1995 року до АПС “Скорпіон” вводилася інформація про автотранспорт власників – членів організованих злочинних угруповань; осіб, які “гастролювали” з метою скоєння злочинів на території України та регіонів СНД; членів злочинних угруповань, які діяли у регіонах і розподіляли між собою сфери впливу; керівників приватних підприємств, які потрапили в поле зору оперативних працівників; клієнтів банків; власників вогнепальної зброї; засуджених осіб, які мали загальногромадянські закордонні паспорти; лідерів злочинних угруповань інших держав СНД; осіб “кавказької” національності, що мали прописку в регіонах України і скоювали злочини на її території. Тоді ж поповнюється банк даних про лідерів і активних учасників ОЗГ та місця їх зборів – ресторани, кафе, казино, дискотеки та інші розважальні заклади.

Отримані в АПС “Скорпіон” відомості використовувались: при порушенні кримінальних справ; по облікових та оперативно-розшукових справах; по заявах громадян, при перевірці господарської діяльності комерційних структур оперативними працівниками; по запитах Інтерполу; при проведенні оперативно-розшукових заходів; при заведенні оперативно-розшукових справ відділами “ОЗ” областей України, ГУБОЗ МВС України тощо.

У структурі розвідувально-аналітичного управління ГУБОЗ було створено відділи аналітичної розвідки, які проводили аналізи проблем по напрямках, регіонах, інформації щодо діяльності ОЗГ та їх лідерів, а також давали стратегічні оцінки та прогнози.

В АПС “Скорпіон” накопичено значний обсяг оперативної інформації. За роки існування розвідувально-аналітичний підрозділ “Скорпіон” пройшов непростий шлях становлення (від небагаточисельних груп обробки оперативної інформації “Скорпіон” до різноспрямованих розвідувально-аналітичних відділів, які входили до складу розвідувально-аналітичних центрів УБОЗ Головних управлінь та Управлінь Міністерства внутрішніх справ в областях) і зміг за відносно короткий час стати дієвим інструментом підвищення ефективності боротьби з організованою злочинністю.

Сьогодні його потенціал дуже потужний. Працівниками розвідувально-аналітичних відділів створено великий масив інформаційно-аналітичних документів, що сприяв виявленню негативних соціальних процесів і явищ, які породжують організовану злочинність; суб’єктів господарювання, які перебували під впливом організованих злочинних

угруповань; фактичних даних, що стали доказами по кримінальних справах або слугували підставою для їх порушення; схем відмивання коштів ОЗУ, здобутих незаконним шляхом, запобігання використанню з цією метою суб'єктів підприємницької діяльності, підприємств державної власності, установ бюджетної сфери, а також процесів роздержавлення і приватизації; іншої інформації, що становить інтерес для підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю [3, с. 49].

У двадцяти міністерствах і відомствах, а також 47 банках було введено посади помічників їх керівників з питань взаємодії у боротьбі з організованою злочинністю, які комплектувалися офіцерами діючого резерву. Такі представники діяли також при посольствах України в сусідніх Польщі, Угорщині, Румунії.

Об'єктом особливої уваги спеціальних підрозділів стали найбільш небезпечні кримінальні угруповання, мобільні, добре законспіровані та озброєні [2].

Набула нечуваного розмаху підлітково-молодіжна організована злочинність. У 1990–1996 рр. кількість 14–15-річних підлітків серед учасників злочинів збільшилася більш ніж на 50 %. У підлітковому середовищі “гастролери” і “кримінальні гастролери” стають усе більш популярними.

За три роки (1994–1996 рр.) кількість організованих формувань чисельністю від 4-х до 10-ти осіб збільшилася майже на чверть. Без кваліфікованих оперативних працівників викрити їх було б дуже важко [2, с. 122].

При цьому, в 90-ті роки минулого століття, коли у життя українських громадян увірвалися розгул бандитизму, рекет, насилля, вбивства на замовлення, міліція переживала не найкращі часи: не вистачало транспорту, пального, засобів зв'язку, навіть форменого одягу [1]. Протягом 1990–1994 рр. міліція наблизилася до катастрофічного стану у кадровому забезпеченні та опинилася у дискримінаційних умовах оплати праці [2, с. 146] (до речі, не стала вона “європейською” у працівників міліції і в наші дні). І це головна причина прогресуючого тоді процесу руйнування кадрового потенціалу. В 1994 році звільнилося з органів МВС на третину більше працівників, ніж у 1993 р. – всього 24 тис., упродовж 6 місяців 1995 р. – 11,6 тис. [2, с. 146].

Говорячи про умови, в яких працювали працівники спеціального підрозділу, варто також згадати про “протистояння” між українською владою та службою по боротьбі з організованою злочинністю, яке мало місце у період становлення спеціального підрозділу. Так, у той час набуло великого резонансу постачання 250 викрадених автомобілів із-за кордону, які придбали собі тодішні керівники уряду та органів місцевого самоврядування. Втручання у цей злочинний процес Служби по боротьбі з організованою злочинністю викликало обурення не зацікавлених у розкритті цього факту можновладців і чинило працівникам мі-

ліції всілякі перепони. Були спроби реорганізувати та навіть ліквідувати цю службу задля того, щоб вона не заважала займатися кримінальним бізнесом першим особам держави.

Незважаючи на це, можна з упевненістю говорити, що українська міліція у взаємодії з органами прокуратури, Служби безпеки України на той час була в змозі протистояти кримінальному натиску.

З прийняттям у 1995 р. Верховною Радою України Закону України “Про боротьбу з корупцією”, який відкрив можливості для профілактики корупційних діянь, реального впливу на корумпованих чиновників, у службі БОЗ було створено відповідні відділи, завданням яких стала боротьба з корупцією в центральних і регіональних органах влади.

У 1996 році вперше за роки незалежності зупинено зростання злочинності. Знешкоджено понад 950 організованих злочинних угруповань, якими вчинено понад 3,5 тис. злочинів і 70 бандитських формувань. До кримінальної відповідальності лише за закінченими кримінальними справами притягнуто близько 2,5 тис. членів організованих злочинних груп [1]. Так, у м. Тернополі на початку 1996 р. в офісі однієї з фірм було виявлено зборище злочинних “авторитетів” із 25 осіб, які представляли регіони України, Російської Федерації та Польщі [3, с. 153]. Встановлено, що метою цього “з’їзду” був розподіл впливу злочинних авторитетів у західних областях України. Зокрема, мали вирішуватися питання щодо осідання в населених пунктах членів московсько-чеченського злочинного угруповання. Досягти цього планувалося шляхом підкупу представників влади, правоохоронних органів, одруженням з місцевими жінками, придбанням квартир. У затриманих вилучено вогнепальну і холодну зброю [2, с. 153]. Подібні зборища кримінальних авторитетів були непоодинокими та відбувалися в різних регіонах України.

З метою усунення дублювання функцій карного розшуку, інших служб МВС України протягом 1997–1998 рр. відбувається реорганізація структури спецпідрозділів. У числі пріоритетних напрямів були визначені знешкодження організованих злочинних груп, насамперед з міжрегіональними, міжнародними зв’язками, розкриття злочинів, скоєних із застосуванням вибухових пристроїв, тощо, а також пов’язаних з посяганням на життя представників депутатського корпусу, органів державної влади та управління, забезпечення безпеки працівників суду і правоохоронних органів.

З метою посилення боротьби з відмиванням коштів організованих злочинних угруповань через фінансові, банківські та інші установи в 1999 р. створюються відділення по боротьбі з відмиванням коштів організованими злочинними угрупованнями.

З урахуванням негативного впливу організованої злочинності на діяльність підприємств, установ та організації провідних галузей виробництва, а також збільшення її проникнення в економічну сферу для вирішення

своїх злочинних намірів відбувається переорієнтація діяльності служби БОЗ та реорганізація структурних підрозділів на місцях. Якість роботи визначається за результатами відшкодування матеріальних збитків, завданих учасниками ОГ і ЗО державі, юридичним та фізичним особам, виявлення та затримання всіх членів ОЗГ та їх кримінальних зв'язків [1].

В умовах економічної скрути міліція активно підключилась до зусиль Уряду щодо реалізації бюджетної політики. У результаті до державної скарбниці повернуто майже 34 трлн грн. Понад 10 тис. чиновників різного рівня притягаються до кримінальної відповідальності за розкрадання та хабарництво. Однак варто зауважити, що в суспільстві сформувалася психологічна установка на репресивні методи як панацею від усіх негараздів. З цим не можна погодитися, адже таке питання, як наповнення державного бюджету, взагалі не має силового вирішення [2, с. 124].

Крім усіх труднощів, які переживала на той час служба боротьби з організованою злочинністю, не обійшлося і без деяких її співробітників, які спромоглися запламувати репутацію елітного підрозділу. На Київщині з 1996-го до 2000-го рр. діяла так звана “банда Гончарова”. Працівники міліції викрадали заможних людей, а потім вимагали у їхніх родичів викуп. Своїх жертв вони вбивали, навіть після того, як отримували гроші. У результаті слідства встановлено, що таким чином було вбито, як мінімум, 13 людей. Цією злочинною діяльністю керував колишній заступник начальника Управління по боротьбі з організованою злочинністю ГУ УМВС в Київській області Гончаров. Його провину суд довів цілковито, але не дочекавшись вироку, злочинець помер у СІЗО у 2003 році. Іншим членом цієї групи признано термін відбування покарання від 5 до 15 років, ще двом виконавцям – довічне ув'язнення.

Розкриття тяжких, резонансних злочинів, у тому числі вбивств на замовлення, аналіз обставин і особи потерпілого дає підстави для висновку про економічне підґрунтя мотивації “кілерства”. Тому спроби деяких “усезнаючих” критиків перекласти політичну відповідальність за існування цього явища на МВС і його керівництво безпідставні [2, с. 123].

Виникнення та стрімке утвердження “п'ятої влади” викликало необхідність вирішення питання щодо негайного створення державного органу, який би на консолідуючих засадах своєї діяльності, об'єднавши керівників правоохоронних та інших державних органів, мав здійснювати координацію боротьби з організованою злочинністю і корупцією, а також визначати механізми реалізації державної політики у цій сфері. Зазначені перетворення в природі організованої злочинності потребували відповідних змін і в координації діяльності, спрямованої на подолання протиправних проявів. Тому 26 листопада 1993 р. Президентом України було видано Указ “Про Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю” від 26 листопа-

да 1993 р. № 561/93 (втратив чинність на підставі Указу Президента від 8 лютого 2005 р. № 208/2005).

Створення зазначеного Комітету було спробою реалізації державної політики в протистоянні організованій злочинності. Вже на першому етапі створення і функціонування Координаційного комітету було здійснено спробу об'єднати зусилля та досвід роботи практичних працівників і науковців.

З часом трансформувалася й організована злочинність, змінювалися та удосконалювалися способи і методи здійснення злочинної діяльності, зростав рівень латентності вже відомих видів злочинів, почали з'являтися нові форми організованих протиправних проявів. Зокрема, злочинність у сфері економічної та зовнішньоекономічної діяльності; вбивства на "замовлення"; торгівля людьми та трансплантатами; наркобізнес; "відмивання брудних" грошей; нелегальна міграція; терористичні акти; кіберзлочинність; корупційні прояви. З'являється та стрімко розвивається професійна організована злочинність.

Набуло актуальності наукове обґрунтування та вироблення новітніх підходів і методів боротьби з організованою злочинністю, вироблення стратегії протидії зазначеним протиправним проявам, поєднання практичного досвіду з науковими досягненнями вітчизняних і зарубіжних дослідників організованої злочинності та корупції. Так, Указом Президента України від 1 грудня 1994 року, на виконання ст. 21 Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" створюється Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби з організованою злочинністю при Координаційному комітеті по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю. Базою для новоствореного підрозділу стала Національна академія внутрішніх справ України, що мала на той час необхідний науковий і технічний потенціал.

Працівниками Центру – представниками Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Державної податкової адміністрації України, Державної прикордонної служби України, Міністерства оборони України, переважна більшість яких мала вчені звання та наукові ступені, проводилися наукові дослідження, за результатами яких вносилися конкретні пропозиції щодо покращення координації правоохоронних та інших державних органів, удосконалення законодавства. На основі аналізу та прогнозування подальшого розвитку ситуації, виробляються стратегія і науково-практичні пропозиції щодо тактики боротьби з організованою злочинністю та корупцією, про що доповідається Президентові України, Голові Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України. Здійснюються наукові дослідження найбільш важливих питань боротьби з організованою злочинністю, які стають предметом

розгляду на засіданнях Координаційного комітету, з метою вироблення управлінських рішень на рівні вищих органів влади.

Сьогодні Центр – єдина в Україні спеціалізована науково-дослідна установа, яка є робочим органом Ради національної безпеки і оборони України, що безпосередньо бере участь у розробці комплексу заходів, пов'язаних з реалізацією політики держави щодо боротьби з корупцією і організованою злочинністю.

Наукові розробки фахівців знайшли своє втілення у монографіях, науково-практичних посібниках, збірниках, словниках, методичних матеріалах щодо протидії організованій злочинності та корупції, застосування міжнародного досвіду в цій сфері. Зміни, що відбувалися в економічному і політичному житті суспільства, знаходили своє відображення у розробках науковців Центру щодо удосконалення законодавчої бази України. Так, розроблено проекти Концепції реформування законодавства України у сфері суспільних інформаційних відносин та Концепції стратегії і тактики боротьби з комп'ютерною злочинністю в Україні, пропозиції до проекту Положення про координаційну діяльність міждержавних органів СНД у сфері боротьби з організованою злочинністю, про удосконалення законів України “Про Національний банк України”, “Про банки і банківську діяльність”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”, “Про Державну контрольно-ревізійну службу в Україні”; проекти законів України “Про внесення змін і доповнень до законів України “Про боротьбу з корупцією”, “Про боротьбу з організованою злочинністю”, “Про військово-економічне співробітництво з іноземними країнами”, “Про запобігання та протидію “відмивання” коштів, отриманих злочинним шляхом”, і це ще не всі.

У другій половині дев'яностих років з бандитизмом і ринковим рекетом було покінчено. Сучасна ж злочинність вже втратила географічні межі та кордони, набула ознак транснаціонального характеру.

Кількість виявлених організованих злочинних груп та організацій в Україні постійно зменшувалася. Якщо у 2005 р. було виявлено 551 організоване злочинне угруповання, то у 2008 р. – 378, а 2009 р. – 379.

З 2005 року спостерігається тенденція до зменшення кількості виявлених ОГ та ЗО як загальнокримінальної, так і економічної спрямованості, а також осіб, що вчинили злочини у складі ОГ та ЗО. Серед злочинних угруповань, як і раніше, переважають формування загальнокримінальної спрямованості, які складали в середньому за ці роки 64,6 % усіх виявлених злочинних угруповань. Питома вага формувань економічної спрямованості теж поступово зростала. Зменшення загальної кількості виявлених ОГ та ЗО можна розцінити як прояв перехо-

ду від боротьби зі звичайними злочинними групами до протидії справжнім усталеним злочинним формуванням.

Статистичні дані свідчать, що ОГ та ЗО з корумпованими зв'язками виявляються досить рідко. Їх частка від усіх виявлених злочинних угруповань становила в середньому за 2005–2008 рр. 4,9 %, хоча в 2009 р. збільшилася до 7,1 %.

Кількість виявлених організованих груп ізлочинних організацій з міжнародними зв'язками на початку 2005 року становила 40, а у 2006–2007 рр. – 28 та 29. В наступні 2 роки реєструвалося по 18 таких угруповань.

Розподіл виявлених ОГ та ЗО за тривалістю існування у 2005–2009 рр. був доволі стабільним. У середньому за цей період 73,5 % злочинних угруповань існували до 1 року, 17,3 % – до 2 років, 12,1 % – від 3 до 6 років, 0,5 % – більше 6 років.

Серед виявлених у 2009 р. організованих злочинних груп та організацій 237 або 62,5 % мали загальнокримінальну і 142 або 37,5 % – економічну спрямованість. Це найвищий відсоток організованих злочинних груп та організацій економічної спрямованості за 2005–2011 роки.

Протягом 2005–2008 рр. спостерігалася тенденція до зменшення (виключення – 2004 р.) кількості виявлених осіб, які вчинили злочини у складі ОГ та ЗО. Особливо значне скорочення цього показника відбулося у 2006 р. (-21,0 %). У 2008 р. кількість таких осіб складала 1457, тобто у 1,5 рази менше. У 2009 р. ця тенденція змінилася. Було виявлено 1570 злочинців, які діяли у складі ОГ та ЗО, що на 7,8 % більше показника 2008 р.

Кількість закінчених розслідуванням злочинів, учинених ОГ та ЗО, протягом 2005–2009 рр. суттєво коливалась, але переважала тенденція до їх зменшення. У 2005 р. цей показник склав 7741, у наступному році скоротився на 48,6 % і дорівнював 3977. У 2007 р. дещо збільшився – на 17,7 % і становив 4682. У 2008 р. було зареєстровано 3670 таких злочинів, що на 21,6 % менше показника 2007 року, а у 2009 р. – 3514 (-4,3 %).

Кількість закінчених розслідуванням особливо тяжких та тяжких злочинів, учинених ОГ та ЗО, протягом 2005–2008 рр. коливалась від 6734 у 2005 р. до 2928 у 2008 р., які співпадали за характером з періодами зростання та зниження всіх посягань даної категорії. У 2009 р. було зафіксовано 2935 (+0,2 %) таких злочинів, тобто цей показник був таким же як і в попередньому році. Частка закінчених розслідуванням особливо тяжких та тяжких злочинів серед усіх посягань, учинених ОГ та ЗО, у 2009 р. становила 83,5 %.

Для закінчених розслідуванням злочинів, учинених ОГ та ЗО, впродовж останніх 4 років була характерною тенденція до зниження.

Слід зазначити, що цей показник знаходиться під значним впливом випадкових факторів.

Учасниками ОГ та ЗО найчастіше вчиняються незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; крадіжки; шахрайство; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Серед змін останніх років слід виділити істотне зменшення кількості крадіжок, розбоїв, грабежів, випадків незаконного поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, випадків вимагання і, навпаки – зростання наркозлочинів указанного виду.

Варто зазначити, що виявляються лише окремі випадки незаконного виготовлення, зберігання, збуту або транспортування з метою збуту підкацизних товарів; контрабанди; ухилення від сплати податків, зборів, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення; шахрайства з фінансовими ресурсами. Ці злочини часто є основою або важливою складовою злочинного бізнесу організованих угруповань, і виявлення їх незначної кількості може свідчити про недостатній рівень протидії ОГ та ЗО економічного спрямування, труднощі у налагодженні ефективної боротьби з цим явищем.

Сьогодні про складність ситуації в Україні свідчить велика кількість випадків незаконного придбання зброї, а також виготовлення вибухових речовин. Такий стан справ сприяє тому, що в Україні намагаються знайти притулок представники окремих іноземних екстремістських і релігійних організацій. Тому в останні роки актуальним є також питання щодо взаємозв'язку тероризму та організованої злочинності.

Отримує подальший розвиток взаємовигідне співробітництво між терористичними групами і постачальниками наркотиків, а також участь терористичних груп у перевезенні наркотиків з метою фінансування своїх операцій [4].

Стан і зміни злочинності визначаються значною мірою загальними соціальними умовами, які не залежать від правоохоронних органів. Тому збільшення рівня злочинності не можна автоматично оцінювати як ослаблення діяльності правоохоронних органів по боротьбі з нею. Відповідно і зниження рівня злочинності – це далеко не завжди успіх тільки правоохоронних органів. Потрібний всебічний поглиблений аналіз причин змін кримінальної ситуації у державі [5].

Характеризуючи результати роботи спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та інших правоохоронних органів у викорененні організованих злочинних груп і угруповань, варто зауважити, що не можна ототожнювати оцінку злочинності та оцінку

діяльності правоохоронних органів по боротьбі зі злочинністю. Оцінку їх діяльності, насамперед, дає суспільство, яке реально спостерігало за знешкодженням рекетирських злочинних угруповань, хоча в подальшому зіштовхнулося з їх трансформацією в економічно-олігархічні злочинні структури та клани. Таким чином, можна зробити висновок, що спецпідрозділи по боротьбі організованою злочинністю виконали ту роль, яка відводилася їм державою на початку розбудови незалежної України. Сьогодні ведеться боротьба з організованою економічною злочинністю, і вже іншими методами.

Список використаних джерел

1. Історія УБОЗ УМВС в Кіровоградській області / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uboz.kg.ua/>.
2. Міліція України: історичний нарис, портрети, події : наук.-попул. вид. / [Смирнов Ю. О., Михайленко П. П., Святоцький О. Д., Ануфрієв М. І.] ; за заг. ред. Ю. О. Смирнова. – К. : Вид. дім “Ін Юре”, 2002. – 798 с.
3. Бусол О. Ю. Діяльність розвідувально-аналітичних відділів “Скорпіон” спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю / О. Ю. Бусол. // Наук. вісн. Київ. нац. унів. внутр. справ. – 2006. – № 3. – Ч. 2. – С. 40–49.
4. Аналіз правопорядку в Україні за 2005–2010 роки та першу половину 2010 року / МВС та МНДЦ РНБО України. – 2010. – 118 с.
5. Криминологія : учебник для вузов / Под общ. ред. д. ю. н., проф. А. И. Долговой. – [3-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Норма, 2005. – 912 с.

В статтє на основе изучения исторического опыта создания и деятельности органов внутренних дел и других государственных институтов Украины рассмотрена их роль в борьбе с организованной преступностью.

The role of the internal affairs authorities and other State institutions of Ukraine in fight against organized crime based on the historical experience of their establishment and operation are examined in the article.

Стаття надійшла до редакції журналу 12 квітня 2012 року.